

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ג'ליון כ"א
תשע"ד
חברת ש"הזינו

ברכת שהחיינו על

לבישת טלית תחת החופה

בשנה האחרונה זכיתי להצטרף לארגון רבני צהר כרב מחתן, גם זוגות חילוניים. רבים נוהגים לקנות לאירוע זה טלית חדשה ובמהלך הטקס, מיד לאחר האירוסין, החתן מברך את ברכת "להתעטף בטלית" (בשעות היום), ולאחר מכן – את ברכת "שהחיינו" על הטלית, כאשר הוא מתכוון לשמחה שמרגיש ביום חתונתו.

על מנחה זה כותב הרב ישראל סמט (צהר ט, תשס"ב):

נהגו שהחתן מברך שהחיינו על טלית חדשה. הספרדים נוהגים לפרוס את הטלית על ראשם של החתן והכלה. הפוסקים מוסיפים שבשעה שמברך על הטלית יכוון גם על הנישואין. ממבט ראשון נראה הרעיון מוזר: על האירוע הגדול – הנישואין, אין מברכים "שהחיינו", אלא על בגד חדש.

שאלתו הגיונית: למה באמת אין מברכים שהחיינו על החתונה עצמה, אירוע שבו משקיעים כל כך הרבה כסף ומאמץ, וכן מברכים על טלית פשוטה שנקנתה בכמה מאות שקלים? לפעמים אף לא ברור אם ומתי ילבש החתן דגן את טליתו החדשה... למה אין מברכים ברכת שהחיינו על החופה? הפוסקים הביאו טעמים שונים:

1. קידושין היא מצווה, אולם אין מברכים על מצווה מספק. האם מברכים על קיום מצווה בפעם הראשונה? הרא"ש סובר שקידושי אישה אינם מצווה. לעומתו, הרמב"ם כותב שקידושי אישה כן מהווים קיום מצווה. אולם קיימת מחלוקת ראשונים נוספת אם מברכים ברכת שהחיינו על קיום מצווה בפעם הראשונה. לאור המחלוקת פסק ה"פרי מגדים" שאין מברכים שהחיינו על קידושי אישה מטעם "ספק ברכות להקל".

2. קידושין הוא רק תחילת המצווה ואין מברכים שהחיינו על תחילת קיום מצווה: לפי דעתו של הרא"ש, הקידושין מהווה רק חלק ראשוני של המצווה, והנישואין מהווים את סיומה. הרב סמט כותב: "אחד הטעמים המובאים בפוסקים נוגע למה שאנו עוסקים בו. אין מברכים אלא על מצוה שעשייתה היא גמר מלאכתה. בנישואין שמגמתם היא פריה ורביה אין לברך "שהחיינו" בזמן הנישואין".

3. קידושין הוא רק הכשר מצווה: בגיליון המהרש"א (יורה דעה, סימן כח, על הש"ך סעיף קטן ה) מובא, "על קידושין יש לומר דעל הכשר מצווה לא תיקנו שהחיינו והרי אם אין דעתו לבא עליה (או מי שאינו יכול להוליד ואינו רוצה לבעול אותה) אינו מצווה".

מטעמים אלו ואחרים לא נהגו לברך ברכת שהחיינו על מעשה הקידושין עצמו. לעומת זאת, כן נוהגים לברך על לבישת טלית.

ברכת שהחיינו על רכישת כלים חדשים

מובא במשנה (ברכות ט, א), "הבונה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". הלכה זאת מובאת גם ברמב"ם (הלכות ברכות י, א) וכן בשולחן ערוך (אורח חיים, סימן רכג, סעיף ג). המשנה ברורה (סעיף קטן יב) מסביר שהברכה נובעת מהשמחה שנגרמת על ידי קניית המוצר החדש, וכך כותב:

בין מלבושים, ובין כלי תשמיש ושתייה ואכילה וכיו"ב, אם הם דברים שלב האדם שמח בהם, עני בראוי לו ועשיר בראוי

לו [...] אכן אם הוא עשיר גדול שאפילו כלים יקרים וחשובים אין נחשבים לו ואין שמח בהם, לא יברך.

ראוי לציין שמדברי המשנה ברורה מובן שאין מברכים רק על חליפה ועל שמלה חדשה, אלא הקונה מוצר יקר חדש שמשמח את הלב, עליו לברך ברכת שהחיינו, כולל מחשב או טלפון נייד חדש.

לאור הלכה זאת נוהגים להתעטף בטלית חדשה בעת החופה ולברך ברכת שהחיינו על לבישתה בפעם הראשונה. אולם המנהג עצמו הוא בעייתי. השולחן ערוך כותב שזמן הברכה הוא בעת קניין הבגד ולא בשעת לבישתו, "בשעת הקניין יש לו לברך, אף על פי שעדיין לא נשתמש בהם, שאין הברכה אלא על ידי שמחת הלב שהוא שמח בקנייתם" (לכן נהגו בקהילות תימן לא לברך ברכת שהחיינו תחת החופה, היות שכבר קנו את הטלית מזמן ואין מברכים את הברכה על לבישת הטלית אלא על רכישתה). למרות פסיקה מפורשת בשולחן ערוך נהגו לברך את ברכת שהחיינו בזמן הלבישה, בו בזמן שהלובש נהנה מהבגד החדש.

על סמך דעתו של המשנה ברורה ניתן לשאול אם באמת ראוי שהחתן יודע להעריך את ערכה של הטלית ואין לו שמץ של שמחה עבורה, ראוי לו לברך ברכת "שהחיינו" על הטלית מתחת לחופתו.

התשובה היא לדעתי "כן", בצירוף שני טעמים.

ראשית, יש לו את ה"הלכה היבשה". הוא כן לובש בפעם הראשונה בגד חדש. הוא מקיים (לפחות לדעת כמה פוסקים) את התנאים הנדרשים כדי לברך ברכה זאת.

שנית, קיימת סיבה חשובה נוספת המחייבת אותו לברך מתחת לחופתו. השולחן ערוך כותב: "על שמועות (מוסיף המשנה ברורה סימן קטן ג: "שיש לו שמחה מהשמועה") שהן טובות לו לבדו מברך שהחיינו, ואם הן טובות לו ולאחרים מברך הטוב ומטיב" (אורח חיים, סימן רכב, סעיף א). היינו, מוטל עלינו לברך את הקב"ה לא רק על רכישת חפצים שמשמחים את הלב, אלא גם על שמיעת חדשות שמשמחות את הלב. עלינו לברך ולשבח את ריבונו של עולם על זה שזיכה אותנו לחוות שמחה זאת.

אם נפסק לברך רק על שמועות משמחות, על אחת כמה וכמה מוטל עלינו לברך ולשבח את הקב"ה אם אנו חווים את השמחה בעצמנו! האם יש אירוע משמח יותר מזה שאדם מתחתן עם אהבת-לבו, מייצר קשר נצחי אתה ומקים את ביתו על ידי חופה וקידושין?

אם כן, אנו בבעיה. מצד אחד, אין מברכים על הקידושין בעצמם, מטעמים הרבים שציינו; מצד שני, איך אפשר לא לברך על אירוע כה חשוב, מרגש ומשמח?

אולי כדי לפתור בעיה זאת נוצר מנהג לבישת הטלית.

ההלכה אינה מאפשרת לנו לברך על הקידושין, ולברך אך ורק על שמחת האירוע מטעם "שמועה טובה", כנראה זה סובייקטיבי מדי, ואין לברכה "חפצא" שעליה ניתן "לתלות" את הברכה. לעומת זאת, ההלכה כן מאפשרת ומחייבת אותנו לברך על טלית חדשה. אולי בגלל סיבה זאת התפשט המנהג לייחס את הברכה לשמחתו של החתן העומד תחת החופה על החיוב הפורמלי לברך שהחיינו על לבישת בגד חדש.

הרב ראובן ספולטר
מרצה ללימודי יהדות

בלי לדעת מה ואיך לעשות. הלא נקל להבין לחרדתם העצומה מפני הבלתי נודע. אם גם במשה איש האלוקים נגזרה מידת הדין, מי יודע מה עומד לקרות להמון העם? כיצד ניתן אפוא לבוא בטענה אל אנשים מבוהלים אלה, החרדים לגורל נשותיהם וילדיהם הרכים, ועושים הכול כדי שתשרה שכונה עליהם במהירות המרבית?

למרות חוסר אונים זה שלאחר היעלמות משה רואים אנו שאלפים מישראל נידונו למיתה על חלקם בחטא העגל. לכאורה, מדוע נידונו ישראל כמוזידים בעוד שמצבם היה קרוב מאוד לאונס גמור?

התשובה היא שאכן היה שם גם זדון. קודם עלייתו להר אומר משה לישראל במפורש, "והנה אהרון וחור עמכם, מי בעל דברים יגש אליהם" (שמות כד, יד). היה להם את מי לשאול! כל שאלה ובעיה הייתה צריכה להיות מופנית אל חור ואהרון שמשה מינה כממלאי מקום. במקום זאת מספרים חז"ל שהרגו בני ישראל את חור על כך שמחה על כוונתם לעשות את העגל, ובכלל לא שאלו את אהרון מה לעשות, אלא אמרו לו מה לעשות. רק אז, "וירא אהרון ויבן מזבח לפניו". המדרש אומר שכאשר אהרון הבין את המצב "מן הזבוח לפניו", וראה את חור הזבוח לפניו, הבין שאין טעם להוכיח אספסוף כזה. לכן עשה את העגל כדבריהם (שמות לב, ה; שמות רבה מא, ז).

בנקודה זו נחשבו ישראל כמוזידים, כי כיצד זה עומדים לבנות צורה ומשערים שתשרה עליה השכינה?! מניין לכם שכך ראוי לעשות? לכו ושאלו את גדולי הדור, אך תחת זאת הם הורגים את ממלא המקום שהתנגד ומביאים את השני למצב שבו לא נותרה לו בררה אלא לעשות כרצונם ("אמרו לו: כשם שעשינו לזה כך אנו עושים לך", שמות רבה, שם). הרי רק מן הסחבת שנקט אהרון היו צריכים להבין שגם הוא רחוק מלהיות שלם עם הרעיון (שמות לב, ה, וברש"י). (מעובד מתוך שיחות הרב נבנצל לספר שמות)

שלומית כץ

סטודנטית במסלול ריקוד (מחול ותנועה)

בפרשתנו מסופר על חטא העגל. האם בני ישראל היו אכן כה טיפשים להאמין שהעגל שעשו רק עכשיו הוא זה שהוציאם ממצרים שלושה חודשים קודם לכן? איך זה שאנשים שראו מעשה מרכבה וקיבלו תורה מפי הגבורה האמינו שהזהב שהיה באוזניהם לפני שעה קלה הוא זה שהעלה אותם ממצרים?

הכוזרי הסביר (מאמר א, צז) שכיוון שהוטעו לחשוב שמשה מת (שבת פט ע"א) ומשה היה זה שעליו שרתה שכונה ורק בעזרתו ידעו לאן לפנות במדבר, רצו ישראל שבמקום משה תשרה מעתה שכונה על דמות זו של העגל. כלומר שתכלית מעשה העגל הייתה שמירה על קשר עם הבורא.

האמת ניתנת להיאמר שרעיון זה לא מרוחק כל כך, שהרי מיד לאחר מכן (תנחומא, תרומה ח) מצווה ה' לבנות משכן להשראת השכינה ובו שני כרובי זהב שמציאותם מאפשרת השראת שכונה בישראל. מכאן שטעותם של ישראל הייתה רק בכך שיצרו דמות מבלי שנצטוו, ועברו בזאת על ציווי של "אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" (שמות כ, כ). אבל ודאי שלא האמינו שיש בעגל המתכת כוח עצמי, וודאי שלא הייתה כאן עבודה זרה כפשוטה.

הרמב"ן מביא בפירושו לתורה (שמות לב, א) שכאשר ראו ישראל מעשה מרכבה במעמד הר סיני ראו שבמרכבה העליונה יש גם דמות פני שור, כמו שכתוב ביחזקאל (א, י): "ופני שור מהשמאל לארבעתן", וטעו להבין שהם מצויים כרגע תחת אותה הנהגה אלוקית שפני שור מסמלים אותם, תהיה אשר תהיה הבנת הדבר. לכן רצו שתשרה עליהם שכונה באמצעות דמות זו. נמצא שעיקרו של חטא העגל הוא בכך שלא טרחו להקדים ולברר אם אכן מותרת אותה דמות שרצו לעשות.

חטא העגל: אונס או זדון?

אם תאמר, כיצד ניתן בכלל לבוא אל ישראל בטענה כלשהי? הרי סבורים היו שמשה, מנהיגם המקשר בינם ובין ה', נעלם ואיננו, ובבת אחת נותרו בלב המדבר הנורא,

במעגלי העם היהודי

התנועה הקיבוצית

עמליה צורן

הקבוצה הראשונה, דגניה א' הוקמה לפני מאה שנה על שפת הכינרת. חבריה היו צעירים שרצו חברה שוויונית, מאוחדת ומשפחתית, משוחררת מן העול הכלכלי. האידאל הושפע מן התנועות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות שבמזרח אירופה. בשנות העשרים של המאה התשע עשרה הוקמו בארץ ישראל ארבע תנועות קיבוציות: חבר הקבוצות והקיבוצים, הקיבוץ המאוחד, הקיבוץ הארצי (של תנועת השומר הצעיר) והקיבוץ הדתי.

עקרונות התנועות הקיבוציות: "כל אחד כפי יכולתו, לכל אחד לפי צרכיו", שוויון ושיתוף מלא בייצור, בחברה, בצריכה ובחינוך, עבודה עצמית, איסור על רכוש פרטי, קידוש העבודה היצרנית. הדמוקרטיה הקיבוצית באה לידי ביטוי באספת החברים, המוסד העליון של הקיבוץ, שבו ניתנת אפשרות ביטוי לכולם וזאת הרוב היא הקובעת. מזכירות הקיבוץ (הנבחרת) היא הזרוע המבצעת, ולצדה פועלות ועדות שונות של חברים (נבחרים), המופקדים, מחוץ לשעות העבודה, על הפעילות החברתית, התרבותית והמשקית.

בשנותיה הראשונות של המדינה המשיכה התנועה הקיבוצית את מגמתה – הפרחת השממה והגנה על גבולות המדינה, והקימה עשרות קבוצות בגליל ובנגב, בעמקים ובשפלה. בהווייה החברתית והפוליטית שהתגבשה במדינה הצעירה בלטה והשפיעה התנועה הקיבוצית הרבה מעבר לגודלה המספרי. תנועות הנוער שטיפחה בערים חינוכו את חניכיהן לקראת חיי שיתוף, שוויון ועבודה עצמית, והוציאו מתוכן את גרעיני הנח"ל שעלו להתיישבות בעשרות נקודות שאליהן נשלחו על ידי התנועות הקיבוציות.

התנועה הקיבוצית היוותה את חוד החנית של החברה הישראלית. ב-266 קיבוצים הפזורים על פני כל הארץ חיו כ-50,000 נפש. המשבר החל בשנות השמונים, ביחד עם המשבר הכלכלי. גורם היסוד המרכזי הוא העובדה שהערכים המרכזיים של התנועה לא הועברו לדורות הצעירים ולא הופנמו על ידיהם. ערכי השיתוף, הערבות ההדדית, "כל אחד על פי יכולתו, לכל אחד לפי צרכיו", לא עמדו מול האווירה הקפיטליסטית השלטת במדינה. הכפר הגלובלי, רעיונות ההפרטה, הרצון בתמורה הולמת לתפקיד ובשיפור רמת החיים, הביאו לרצונם של הצעירים לשנות את אופיו של הקיבוץ.

התנועה הקיבוצית היום מאחדת את כלל התנועות הקיבוציות. "התנועה" היא גוף מטה מרכזי המייצג את הקיבוצים מול רשויות המדינה והרשויות בכל הרמות. התנועה גם מספקת לקיבוצים ולחברים מכלול שירותים בתחומי חיים שונים. הקו המנחה את עבודת התנועה הקיבוצית הוא חיזוקם של הקיבוצים, חיזוק החברה הקיבוצית מבחינה כלכלית, חברתית וערכית. ביטחון סוציאלי לחברים להבטחת עתידו של החבר הוותיק, וצמיחה דמוגרפית. ככל שיצטרפו יותר חברים צעירים יגבר סיכויו של הקיבוץ להמשיך ולהתקיים גם בדורות הבאים.

לעיון נוסף

- גורן, יורם, **הדור הנאלם: סיפורם של בני הדור הראשון בקיבוץ**, תל-אביב: גוונים, תש"ע/2010
- טרואן, אילן, **עיצוב ההתיישבות הציונית: דמיון ותכנון במבחן המציאות**, קריית שדה בוקר: מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"ג/2013
- שור, נחום, איך עבר הקיבוץ משיתופי ל"רשת ביטחון", **מפנה: במה לענייני חברה 54** (2007), עמ' 83-84